

POVOJNI DEMOGRAFSKI PROCESI V BIH

Anton Polšak*



Povzetek

V članku je predstavljena analiza nekaterih demografskih struktur in procesov v sodobni Bosni in Hercegovini. Gre za iskanje odgovora, ali so trenutne razmere še posledica vojne v preteklem desetletju, ali pa procesi potekajo po mehanizmi, ki se lahko oblikujejo le v času miru. Ugotavljamo, da je vojna pustila veliko zarezo v prebivalstvenem razvoju, migracijah in prostorski prerazporeditvi. Nekateri procesi, povzročeni zaradi vojne, so danes skoraj zaključeni ali pa je njihova intenzivnost majhna (vračanje beguncev in razseljenih oseb), nekateri pa dobivajo nove vzvode (selitve iz vasi v mesta idr.). Poleg opisanih procesov so vsaj toliko pomembni tudi drugi družbenogeografski in politični procesi, ki jih v prispevku izrecno ne analiziramo, bodo pa v prihodnje odločilno vplivali na razvoj Bosne in Hercegovine.

Ključne besede: Bosna in Hercegovina, migracije, demografija

POST-WAR DEMOGRAPHIC PROCESSES IN BOSNIA AND HERZEGOWINA

Abstract

In the article the analysis of certain demographic structures and processes in present-day Bosnia and Herzegovina is presented. The author's aim was to find the answer to the question whether the present situation results from the war period in the past decade, or if the course of the processes has been influenced by mechanisms that can only develop in peace. It was concluded that the war left a considerable vacancy in the population growth, and exerted influence on migrations and territorial redistribution of the population. Some processes, caused by the war, have come to an end, or else they have become less intensive (repatriation of refugees and displaced persons), or they are getting different forms (migration of village people to towns, etc.). Apart from the processes described there are other socio-geographical and political processes, equally important though, which were not analysed in the present article. However, they will certainly have an impact on the future development of Bosnia and Herzegovina.

Key words: Bosnia and Herzegovina, migrations, demography

* Dr. Anton Polšak je učitelj geografije in zgodovine, pedagoški svetovalec na Zavodu RS za šolstvo OE Novo mesto.

anton.polsak@zrss.si

COBISS 1.04

Uvod

Ko govorimo o Bosni in Hercegovini imamo v mislih zlasti državo, ki je razglasila svojo neodvisnost aprila 1992. Podoben pomen ima tudi izraz daytonska, ki se nanaša na sporazum, podpisan 21. novembra 1995, ki

razmejil sprte strani in določil meje entitet. Vse navedbe pred l. 1991 ali 1995 se nanašajo na nekdanjo jugoslovansko republiko.

Pred vojno je imela Bosna in Hercegovina 109 občin. *Postdaytonska* Bosna in Hercegovina je razdeljena na dve entiteti: Federacijo Bosne in Hercegovine, ki zavzema 51 % površine, in Republiko Srbsko, ki zavzema 49 % površine. Administrativno je razdeljena na 79 enot (občin) v F BiH in 62 v Republiko Srbski ter poseben distrikt Brčko ali uradno Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine. Vojna v letih 1992–95 je zahtevala do 250.000 žrtev, 17.000 je pogrešanih, okrog 2,2 milijona ljudi pa je bilo pregnanih z domov, od tega jih je odšlo v tujino okrog 1,2 milijona (begunci), preostali so se preselili znotraj države (razseljene osebe) (po različnih virih in Pirjevec, 2003: 460). To dogajanje in pa njegove posledice so neposredno povezani z demografskimi procesi, ki jih opisujemo v nadaljevanju. Skladno z vojnim pustošenjem je bilo uničenih tudi ogromno stavbnega fonda (delno ali popolno je bilo uničenih 452.000 od skupno 1,200.000 stanovanjskih enot) in druge infrastrukture. Okrog dve tretjini poškodovanih stanovanj je bilo v F BiH (*Stambeni i urbani profil BiH, 2006*). Podobno prizadeto je bilo tudi gospodarstvo, ki je danes pod ravnilo, kot je bilo pred vojno, se je pa zaradi tega navidezno okrepilo kmetijstvo (Polšak, 2008). Glavni trgovinski partner Bosne in Hercegovine je EU (54 % izvoza in 52 % uvoza) (*European Commission – Agriculture and Rural development: Bosnia and Herzegovina – Agriculture and Enlargement; medmrežje: http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/bosnia_herzegovina/profile_en.pdf (10. 4. 2010)*)).

Kot **ključne (geografske) probleme Bosne in Hercegovine**, ki odločilno vplivajo razmere v tej državi še po 15 letih po vojni, je Nurkovič (2006) poudaril naslednje:

- stagnacijo števila prebivalstva in njegovo diferenciranost,
- polarizacijo demografskega razvoja glede na koncentracijo in depopulacijo,
- staranje prebivalstva,
- etnična homogenizacija,
- polarizacija urbanega razvoja,
- razpad obstoječega naselbinskega sistema s svojstveno ruralizacijo mest,
- problem socialnogeografske diferenciacije v mestih in
- socialnoekonomsko degradacijo vasi.

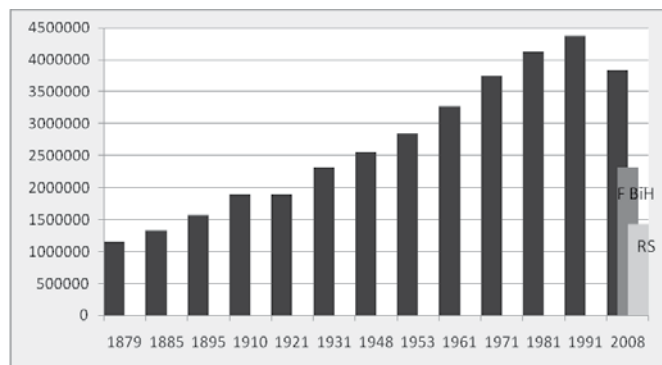
Kot skupni učinek vseh teh problemov navaja zlasti nastanek zapletene socialnogeografske strukture z velikimi regionalnimi razlikami, ki se še povečujejo (Nurkovič, 2006: 211). Prve štiri od teh problemov bomo v prispevku podrobneje analizirali. Zdi se, da reševanje ne bo odvisno samo od države oziroma entitet samih, ampak tudi od širših geopolitičnih dejavnikov (Rogelj, 2008).

Število in etnična sestava prebivalstva

Število in etnična sestava prebivalstva sta podatka, ki sta za Bosno in Hercegovino precej problematična. Dokaj podrobno ju poznamo glede na rezultate popisov iz preteklih desetletij, npr. za l. 1961, 1971, 1981 in 1991, medtem ko po tem času ni bilo več ustreznega popisa. Proti popisu so zlasti Hrvati in Bošnjaki, ki se bojijo, da bi popis na nek način *legaliziral* obstoje-

čo nacionalno sestavo. Tako so npr. še oktobra 2008 hrvaški in bošnjaški poslanci v zgornjem domu parlamenta BiH glasovali proti pobudi, da bi do leta 2011 v državi izvedli popis prebivalstva, kot ga predlaga EU (glej npr.: http://www.siol.net/svet/novice/2008/10/razmere_bih.aspx). To vprašanje je postalo ne samo politična tema, temveč tudi tema ideoloških sporov, ki so se v najbolj neprimernih oblikah pojavljajo tudi na medmrežju.

Grafikon 1: Število prebivalcev na območju Bosne in Hercegovine po podatkih popisov prebivalstva in oceni za l. 2008.



Vir: Statistički godišnjak 2009. Federalni zavod za statistiko Bosne in Hercegovine. Medmrežje: <http://www.fzs.ba/Statisticki%20godisnjak%202009.pdf> (10. 4. 2010).

Preglednica: Število prebivalcev BiH po popisih.

Popis	1961	1971	1981	1991	2008
Skupaj	3,277.948	3,746.111	4,124.256	4,377.033	3,842.265
Muslimani	842.248	1,482.430	1,630.033	1,902.956	...
Srbi	1,406.057	1,393.148	1,320.738	1,366.104	...
Hrvati	711.665	772.491	758.140	760.852	...
Jugoslovani	275.883	43.796	326.316	242.682	...
Ostali ali se niso opredelili	42.095	54.246	89.029	104.439	...

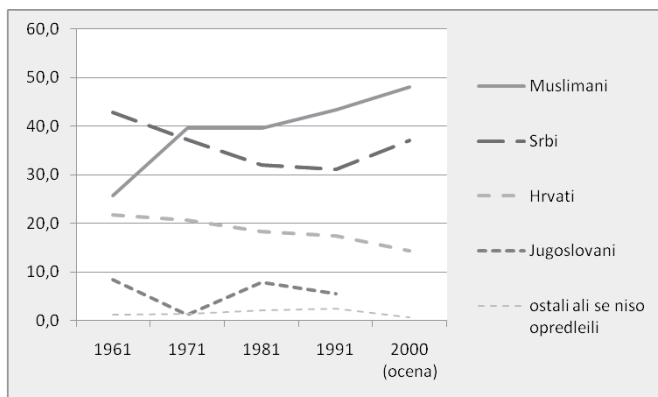
Vir: Federalni zavod za statistiko Federacije Bosne in Hercegovine, medmrežje: <http://www.fzs.ba/Dem/Popis/NacStanB.htm> (10. 4. 2010).

Popis iz l. 1991 je ugotovil v Bosni in Hercegovini 4,377.033 prebivalcev, od tega se jih je 43,5 % opredelilo za Muslimane, 31,2 % Srbe, 17,4 % Hrvate, 5,5 % za Jugoslovane in druge 2,4 %. Razmerja so se med posameznimi popisi že kar opazno spreminjala, tako tudi delež opredeljenih kot Jugoslovani (preglednica 1 in grafikon). Pri tem je treba povedati še, da je popis l. 1961 opredelil Muslimane v etničnem smislu, 1971 kot narodnost; šele po l. 1991 pa se tudi v uradnih poimenovanjih pojavi ime Bošnjak,¹ ki je po mnenju nekaterih zgodovinarjev še zlasti po avstro-ogrski okupaciji l. 1875 sinonim za bosanskega muslimana (Batakovič, medmrežje). Verska pripadnost je torej oblikovala tudi nacionalno: pravoslavni prebivalci se ozavešajo kot Srbi, katoliški kot Hrvati, med njimi pa so kot poseben narod Bošnjaki (Imamović, 2003). Toda treba je povedati, da poznamo tudi geopolitični pojem Bosna (ki ne pomeni nujno narodne pripadnosti, je pa k njej nedvomno pripomogel) in se navezuje najprej na srednjeveško državo, a ni izginil tudi po turški osvojitvi l. 1463 (Bosanski sandžak, Bosanski ejalet ali beglerbegluk itn.). Naj pripomnimo še to, da se od berlinskega kongresa l. 1878 uporablja še dvočleni pojem Bosna in Hercegovina.

Današnja sestava je bolj kot ugotovljeno realno stanje stvar špekulacij in predvidevanja. Število prebivalcev se ocenjuje med 3,7 (http://www.partnersfordevelopment.org/storage/documents/Bosnia_Factsheet_2009.pdf), do 3,922.205 leta 2002 (<http://www.bosna-hercegovina.info/stanovnistvo.htm>), pa tudi nad 4 milijonov. Vzemimo, da je bolj zanesljiva ocena Agencije za statistiko Bosne in Hercegovine, ki za 30. junij 2008 navaja 3,842.265 prebivalcev (<http://www.bhas.ba/new/BiHStats.asp?Pripadnost=4&mode=dark>). A tudi ta podatek je nekoliko drugačen kot seštevek števila prebivalcev, ki ga navajata statistična zavoda obeh entitet: Federalni zavod za statistiko ocenjuje za sredino l. 2008 za BiH

1 V zgodovini se za bosanske muslimane kot narod uporablja več poimenovanj, ki so bila politično in/ali ideološko pogojena: že v 19. stoletju ali celo prej obstoječi pojem Bošnjaki se tako izgubi po avstro-ogrski okupaciji 1878, poimenovanje Muslimani se pojavi med drugo svetovno vojno, a so ga v povojnem času oblasti poskušale zatreti, vendar ga v popisih l. 1961 in 1971 ponovno uvedejo.

Grafikon 2: Etnična sestava prebivalstva BiH po popisih in oceni za l. 2000.



Vir: Popisi prebivalstva, za l. 2000 ocena CIE (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>, 22. 11. 2010).

2,848.772 prebivalcev, od tega 2,327.195 stalno prebivajočih in 521.577 beguncev v tujini, Republiški zavod za statistiko pa za Republiko Srbsko 1,437.477 prebivalcev s »stalnim bivališčem v RS« (Statistički godišnjak RS, Banja Luka 2009). http://www.rzs.rs.ba/Publikacije/Godisnjak/2009/Godisnjak2009_PoPoglavljima_Yearbook2009_ByChapters/Poglavlje_Chapter_04.pdf (4. 6. 2010). Skupno število je tako po oceni omenjenih ustanov 3,764.672 prebivalcev, pri čemer pa so verjetno všteti tudi prebivalci distrikta Brčko. Ker je v občini Brčko l. 1991 živelo 87.627 prebivalcev, lahko podobno ocenimo tudi število prebivalcev l. 2008, kar pomeni, da je zvezni podatek na ravni ocene dokaj zanesljiv.

Glede narodnostne sestave lahko z gotovostjo trdimo, da se je spremenila tako v celoti kot v obeh entitetah in Distriktu Brčko. Pri tem ne gre samo za spremembo števila posameznih narodov, ampak tudi za njihovo prerazporeditev v smislu »večinskega« in »manjšinskega« naroda ali narodov. Po popisu iz l. 1991 ugotovimo, da so občine z večinskim srbskim in muslimanskim prebivalstvom obsegale vsaka po okrog 44 % ozemlja, občine z večinskim hrvaškim prebivalstvom pa nekaj več kot 12 % ozemlja. Mrduljaš (2005: 240) je izračunal tudi velikost etničnega ozemlja posameznega naroda, torej ozemlja, kjer je prebivala večina prebivalcev ene narodnosti: etnično ozemlje Hrvatov naj bi obsegalo 19,4 %, Srbov 52,1 in Muslimanov 28,4 % ozemlja tedanje republike. Po daytonskem sporazumu etnično ozemlje Hrvatov obsega 18,88 %, Srbov 48,38 % in Muslimanov/Bošnjakov 32,74 % celotne države.

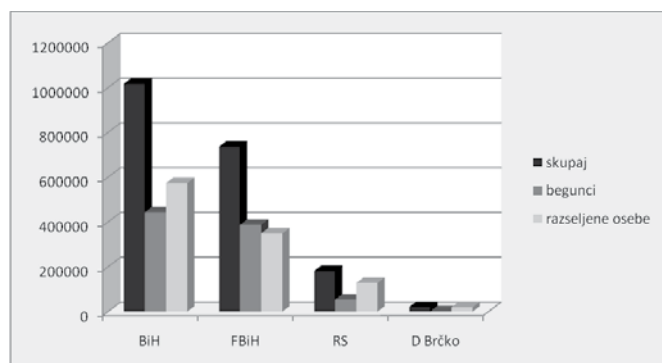
Ti podatki sicer nakazujejo določene spremembe, toda ničesar ne povedo o še danes obstoječi mešani narodni pripadnosti določenih območij in o potrebi po sožitju vseh narodov in narodnosti, ker etnično popolnoma čiste države, pa tudi kakšne manjše skupnosti danes ni mogoče ustvariti. Ilustrativni so tudi podatki oz. ocene za Sarajevo. Po popisu l. 1991 je v 10 sarajevskih občinah živelo 527.049 prebivalcev. Od tega je bilo 259.470 Muslimanov (49,2 %), sledili so Srbi (157.143 ali 29,8 %), Jugoslovani (56.470 ali 10,7 %), Hrvati (34.879 ali 6,6 %) in nato skupina »ostali« (19.093). Po oceni za l. 2001 je živelo v kantonu Sarajevo 400.219 prebivalcev, od tega 318.495 (79,6 %) Bošnjakov, 44.775 Srbov (11,1 %), 26.843 Hrvatov (6,7 %) in 10.106 »ostalih« (Sarajevo u brojkama, DANI, št. 251; 5. april 2002; medmrežje: <http://www.bhdani.com/arhiva/251/t25137.shtml>). Podatki potrjujejo tezo o etnični homogenizaciji območja. Podobno bi lahko (zelo) verjetno ugotovili za številne druge občine, ki pripadajo po novem eni od entitet. To nakazujejo tudi prispevki na spletnih straneh <http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:DemoBIH2006aa.PNG> (prikazuje etnično sestavo BiH l. 2006), ista karta je tudi na spletni strani http://en.wikipedia.org/wiki/Bosnia_and_Herzegovina in <http://sr.wikipedia.org/sr/%D0%A1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0:DemoBIH2006a.png>. Spletna stran http://bs.wikipedia.org/wiki/Bosna_i_Hercegovina pa prikazuje etnično sestavo na dveh zemljevidih in sicer delež Hrvatov in Srbov po občinah. Noben izmed zemljevidov nima navedenega vira, zato jih ne moremo imeti za referenčne za nadaljnjo analizo, naved-

ba teh spletnih strani v tem prispevku pa omogoča, da si mnenje ustvari bralec sam.

Migracije

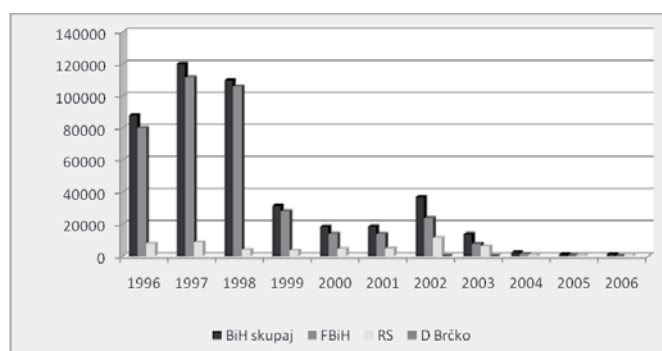
Migracij, kot je primer v Bosni in Hercegovini, geografi prav pogosto ne obravnavajo, saj so te bile, deloma pa so še danes, posledice vojne in raznih političnih motivov (Kukič, 2001). Tudi ločitev teh in drugih migracij ni vedno enostavna. Migracije v celotni Bosni in Hercegovini danes obsegajo tako zunanje kot notranje migracije, prav tako so različni motivi. Med zunanje migracije sodi odhajanje ljudi na delo v tujino (začasno ali stalno), deloma tudi vračanje razseljenih oseb kot posledica vojne v 90. letih, med notranje pa prav tako ekonomske migracije, vračanje razseljenih oseb, migracije zaradi porok (prevladujejo ženske) in tudi migracije zaradi političnih vzrokov med entitetama.

Grafikon 3: Skupno število vrnitev beguncev in razseljenih oseb v BiH in entitetah v obdobju 1996-2006.



Vir: Stanovništvo Bosne i Hercegovine 1996 – 2006. Statistički bilten 110. Federalni zavod za statistiko Federacije Bosne in Hercegovine. Sarajevo, maj 2008. Medmrežje: <http://www.fzs.ba/Dem/stanovnistvo-bilten110.pdf> (10. 4. 2010).

Grafikon 4: Število vrnitev beguncev v BiH v obdobju 1996-2006 po letih.



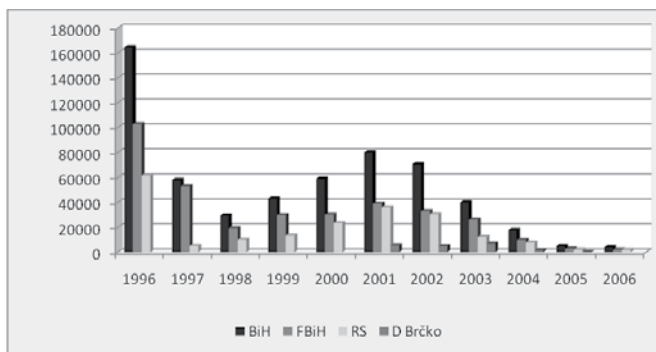
Vir: Stanovništvo Bosne i Hercegovine 1996 – 2006. Statistički bilten 110. Federalni zavod za statistiko Federacije Bosne in Hercegovine. Sarajevo, maj 2008. Medmrežje: <http://www.fzs.ba/Dem/stanovnistvo-bilten110.pdf> (10. 4. 2010).

V 90-ih letih prejšnjega stoletja so bile migracije večinoma direktna posledica vojne. V povojnem času, po l. 1996 je stopilo v ospredje vračanje beguncev in razseljenih oseb, prav tako pa so bile prisotne ekonomske migracije v iskanju boljšega življenja v tujini. V času 1996–2006 se je v celotno Bosno in Hercegovino vrnilo na svoje domove 573.883 razseljenih oseb od tega v Federacijo Bosne in Hercegovine 349.349 oseb (60,9 %). Iz tujine se je vrnilo skupno 443.549 beguncev, od tega v Federacijo Bosne in Hercegovine 387.654 oseb (87,4 %) (*Stanovništvo Federacije Bosne i Hercegovine, 2008 – grafikon 1*). To kaže na to, da je vojna najbolj vplivala na migracije prebivalstva prav na območju današnje Federacije Bosne in Hercegovine in le malo manj Republike Srbske. To potrjujejo tudi podatki o vračanju beguncev in razseljenih oseb (grafikoni 3, 4, in 5).

Gotovo preseneča veliko število tako beguncev kot razseljenih oseb. S tega vidika je postavljena obravnava migracij v vojnem oziroma povojnem času v posebno luč in je ne moremo primerjati z mirnodobnim časom. To velja tako za število kot smeri teh t. i. prisilnih migracij, še bolj pa posledice premestitve prebivalstva, ki se v Bosni in Hercegovini čutijo še sedaj in se bodo tudi v prihodnje (ne glede na politično razsežnost problematike). Proces vračanja beguncev in razseljenih oseb, ki ga beležita UNCHR in Ministrstvo za razseljene osebe in begunce, je po intenzivnosti skoraj končan (grafikona 4 in 5), a problem še zdaleč ni rešen, kar dokazuje obstoj še vedno 180.000 razseljenih oseb. Glede na nizko intenzivnost vračanja ljudi po letu 2004, proces še kmalu ne bo zaključen ali pa v celoti sploh ne bo nikoli, upoštevati pa je treba, da je med njimi tudi kar

nekaj takih, ki so tudi že izgubili željo po vrnitvi. Kukič (2001: 135) glede na raziskavo iz l. 2001 navaja, da to velja za vsakega četrtega prebivalca (begunca ali razseljeno osebo).

Grafikon 5: Število vrnitev razseljenih oseb v BiH v obdobju 1996-2006 po letih.



Vir: Stanovništvo Bosne i Hercegovine 1996 – 2006. Statistički bilten 110. Federalni zavod za statistiko Federacije Bosne in Hercegovine. Sarajevo, maj 2008. Medmrežje: <http://www.fzs.ba/Dem/stanovnistvo-bilten110.pdf> (10. 4. 2010).

Tako je npr. v predvojni občini Zvornik živelo okrog 81.000 prebivalcev, od tega jih je bilo 59 % ali 48.000 Muslimanov, 41 % ali nekaj manj kot 31.000 pa Srbov. V nekaj mesecih po začetku vojne je bila velika večina muslimanskega prebivalstva pregnana in njihovo imetje je prevzela nova srbska oblast. V njihove domove so se naselili Srbi, ki so bili pregnani iz muslimansko-hrvaške federacije. Sedaj je glavni problem za oboje, kako povrniti predvojno imetje. V to smer delujejo razna društva in tudi mednarodne organizacije. V enega od takšnih projektov je vključena tudi Srebrenica. Tam je bil pred vojno delež muslimanskega prebivalstva okrog tri četrtine, v času vojne pa se je območje skoraj popolnoma spraznilo. V kraju delujeta dve organizaciji, ki šele začneta delovanje v smeri,

da mesto obiščejo pregnani Bošnjaki, in pa aktivnosti za pregane Srbe iz drugih krajev, ki so se naselili v Srebrenici. Takšni primeri dobre prakse zmanjšujejo mednacionalna trenja in pripomorejo k mirnemu reševanju konfliktov (Vasiljević, medmrežje).

V omenjenem desetletnem obdobju se je tako od skupnega števila 443.549 beguncev iz tujine vrnilo 281.173 Bošnjakov, 84.804 Hrvatov, 72.284 Srbov in 5284 drugih. 91,4 % Bošnjakov, 88,5 % Hrvatov in 70,9 % Srbov se je vrnilo v Federacijo Bosne in Hercegovine (drugi v Republiko Srbsko in Distrikt Brčko!). Na domove se je od skupnega števila 573.883 razseljenih oseb vrnilo 349.577 Bošnjakov 44.804 Hrvatov, 176.736 Srbov in 2787 drugih. Od tega se je 59,1 % Bošnjakov, 89,4 % Hrvatov in 57,0 % Srbov vrnilo v Federacijo Bosne in Hercegovine. Razseljenih oseb je bilo v Bosni in Hercegovini sredi leta 2006 še 180.459, medtem ko podatka o beguncih v tujini nismo dobili. Kot povzetek teh podatkov nam razmere v Bosni in Hercegovini ilustrirajo podatki o skupnem številu beguncev in razseljenih oseb oziroma njihovem vračanju: v času 1996–2006 se je na domove vrnilo 1.017.433 oseb, kar pomeni, da je bila tako ali drugače razseljena več kot četrtina vsega prebivalstva Bosne in Hercegovine iz l. 1991 (upoštevati je treba še nekaj več kot 180.000 še vedno razseljenih oseb in begunce v tujini), kar je izredno velika številka. Pozitivno pa je, da se je na domove vrnilo vsaj 458.816 oseb, ki danes predstavljajo manjšinsko prebivalstvo (Hrvati in Bošnjaki v Republici Srbski in Srbi v Federaciji Bosne in Hercegovine ipd.). Gotovo pa je, da je intenzivnost procesa že močno zmanjšana (grafikona 4 in 5).

Notranje migracije med entitetama

Pod tem izrazom mislimo zlasti na migracije s političnim ali socialno-družinskim in ne toliko ekonomskim ozadjem. Znotraj Bosne in Hercegovine namreč še vedno potekajo migracije med posameznimi entitetami: med Federacijo BiH in Republiko Srbsko ter Distriktom Brčko. Te podatke beleži Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, ki za razliko od Federalnega zavoda za statistiku deluje na (vse)državni ravni. Podatki so javno dostopni za leti 2008 in 2009, za nekatera leta pa jih lahko črpamo tudi iz gradiva, ki je bilo pripravljeno za sojenje nekdanjemu srbskemu predsedniku Miloševiću. Za leto 2008 so podatki naslednji: znotraj države se je preselilo 41.367 oseb, od tega se je iz Federacije BiH v Republiko Srbsko preselilo 5393 oseb, obratno pa 4385. Iz Federacije BiH se je v Distrikt Brčko preselilo 435 oseb, iz Republike Srbske pa 401 oseba. Iz Distrikta

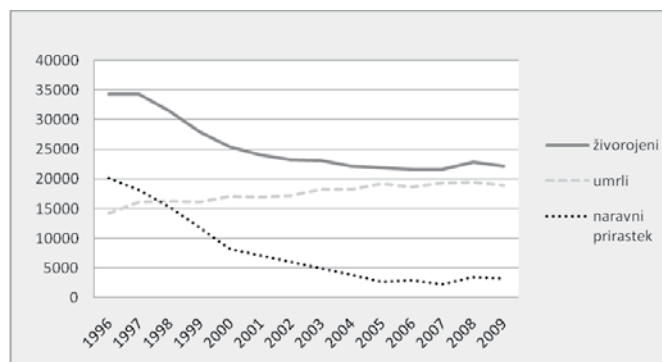
Brčko se je v Federacijo BiH preselilo 376 oseb, v Republiko Srbsko pa 500 oseb. V skupnem številu to pomeni, da se je na račun notranjih – medentitetnih migracij v Federaciji BiH zmanjšalo število ljudi za 1067, v Distriktu Brčko za 40, v republiki Srbski pa se je za ta seštevek povečalo. Leta 2009 se je število notranjih migracij zmanjšalo na 33.363. Iz Federacije BiH v Republiko Srbsko se je preselilo 4276 oseb, v Distrikt Brčko pa 375. Iz Republike Srbske se je v obratni smeri preselilo 3413 oziroma 392 oseb. Iz Distrikta Brčko se je v Federacijo BiH preselilo 358 oseb, v Republiko Srbsko pa 403 osebe. To skupno pomeni zmanjšanje števila ljudi v Federaciji BiH za 880 oseb, v Republiki Srbski povečanje za 874 in Distriktu Brčko prav tako povečanje za 6 oseb. V notranje migracije so bolj kot moški (14.701 oseb leta 2009) vključene ženske (18.662 oseb leta 2009): pri moških je bilo največ migrantov v starosti med 25 in 29 let, pri ženskah pa med 20 in 24 let, kar je posledica izravnave preteklih nesorazmerij in razlik v družinskih skupnostih. Ob tem se postavlja vprašanje, ali je to tudi znak še vedno potekajoče homogenizacije obeh entitet. Odgovor bi bil pritrdilen, če bi poznali etnično pripadnost migrantov, česar iz virov nismo mogli ugotoviti, gotovo pa nas ti podatki ob ugotovitvah drugih avtorjev napeljujejo na tak sklep.

Ob popisu I. 1991 je imela Bosna in Hercegovina 4,377.033 milijona prebivalcev. Danes jih je manj, a ni točnih statističnih podatkov, saj ni bilo izvedenega ustreznega štetja prebivalstva. Eurostat jih je za leto 2007 ocenil na 3,844 milijona (European Commission – Agriculture and Rural development: Bosnia and Herzegovina – Agriculture and Enlargement; medmrežje: http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/bosnia_herzegovina/profile_en.pdf (10. 4. 2010)). Za Federacijo Bosne in Hercegovine obstajajo dokaj zanesljivi podatki na podlagi ocen, ki jih objavlja Federalni zavod za statistiku v Sarajevu, za Republiko Srbsko in Brčko pa ustreznih podatkov ni. Tudi za predvideni popis I. 2011 v republiki Srbski je mnogo dilem. Ocenjujejo, da živi danes v federaciji Bosne in Hercegovine okrog 85 % prebivalstva glede na število I. 1991 (Stanovništvo Federacije Bosne i Hercegovine 1996-2006, Sarajevo 2008). Gostota poselitve se je v F BiH v zadnjih 20 letih zmanjšala s 104 na 89 preb./km². Podobni ali pa malo višji odstotki veljajo verjetno tudi za Republiko Srbsko.

Naravno gibanje prebivalstva

Spreminjanje oz. manjšanje števila prebivalstva v celotni Bosni in Hercegovini in tudi obeh entitetah je poleg migracij tudi posledica opaznega staranja prebivalstva in s tem zmanjšane naravnega prirastka.

Grafikon 6: Naravno gibanje prebivalstva v Federaciji Bosne in Hercegovine.



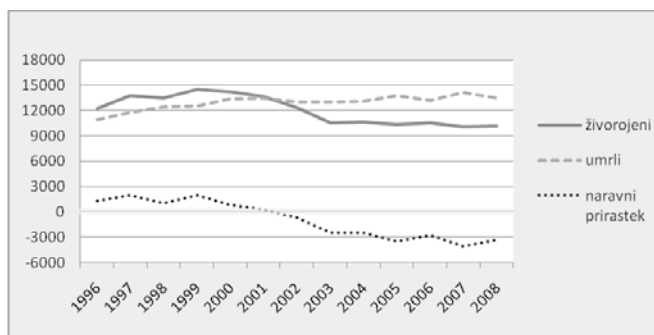
Vir: Statistički godišnjak F BiH 2009. Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2009.

Leta 1996 se je na ozemlju Federacije BiH rodilo 34.331 otrok, leta 2006 pa le še 21.602. Število umrlih se je v istem obdobju povečalo s 14.221 na 18.678, kar je pomenilo zmanjšanje naravnega prirastka z 20.110 (8,9 ‰) I. 1996 na vsega 2924 oseb (1,3 ‰) I. 2006. Po letu 2007 je naravni prirastek zopet nekoliko višji).

V Republiki Srbski so omenjeni trendi v obdobju 1996–2006 še bolj poudarjeni. Število živorojenih se je leta 1999 povzpelo na 14.500 otrok, ko je bil tudi najvišji naravni prirastek 1,4 ‰. Po tem času se je število živorojenih zmanjšalo in ustalilo na

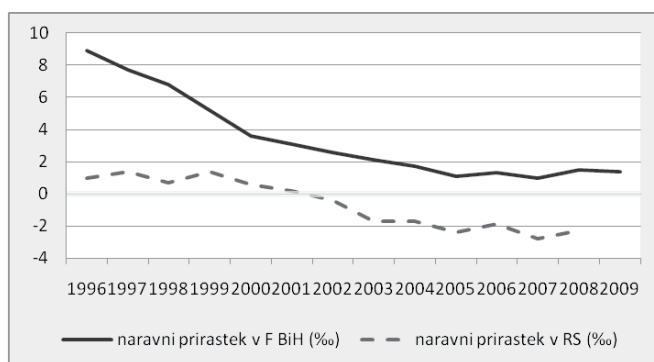
nekaj več kot 10.000 otrok, število umrlih pa znatno povečalo, tako da je naravni prirastek negativen in znaša tudi več kot 2 ‰.

Grafikon 7:
Naravno gibanje prebivalstva
v Republiki Srbski.



Vir: Statistički godišnjak RS 2009, Banja Luka, 2009.

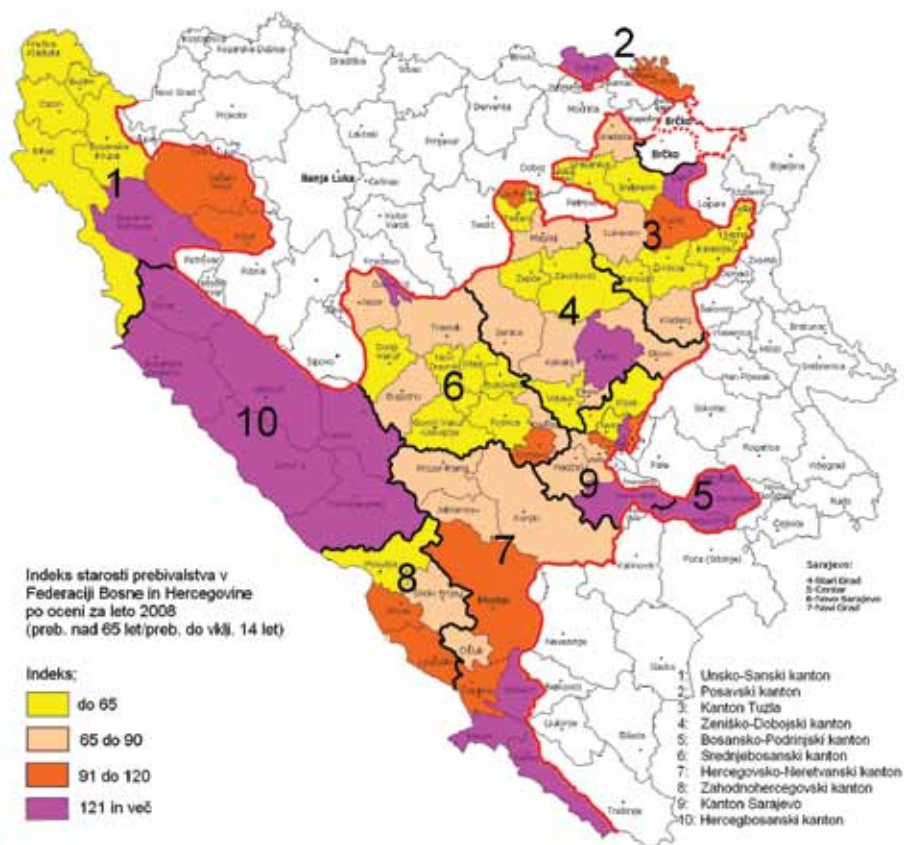
Grafikon 8:
Naravni prirastek prebivalstva v Federaciji
Bosne in Hercegovine in Republiki Srbski.



Vir: Statistički godišnjak F BiH. Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2009 in Statistički godišnjak RS, Banja Luka, 2009.

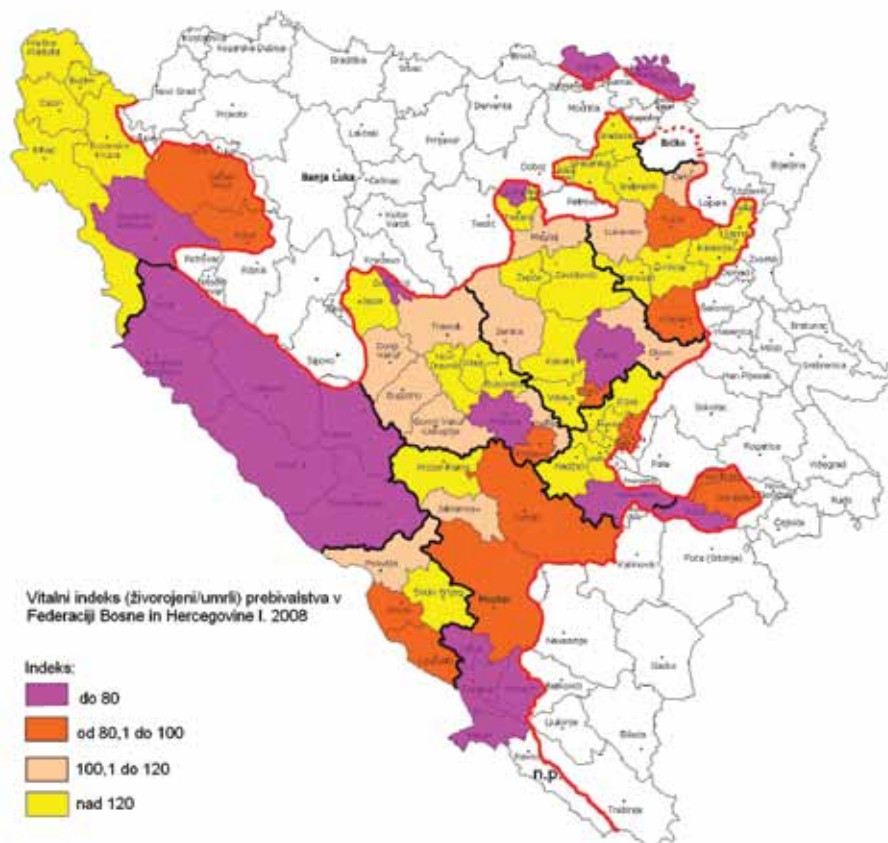
Statistični podatki dokazujejo, da je v družinah, velja za celotno BiH, vse manj otrok, starost mater, ki prvič rodijo, se povečuje, povprečna življenjska doba se daljša (obravnavamo namreč povojni čas), kar skupaj s še drugimi vzroki pomeni, da se prebivalstvo stara. V Federaciji BiH se je namreč starost umrlega moškega v desetletju 1996–2006 povečala za 5,4 leta, ženske pa za 5,7 leta in je leta znašala v povprečju 69,5 leta (66,7 leta moški in 72,5 ženske). Indeks starosti prebivalstva, ki nam ga je uspelo izračunati le za ozemlje F BiH, nakazuje tudi prostorsko diferenciranost procesa (slika), pogojeno z demografskimi gospodarskorazvojnimi dejavniki. Najvišji indeks (najvišji delež starega glede na mlado prebivalstvo) ima tako Hercegbosanski kanton, presenečajo pa tudi občine v Hercegovsko-neretvanskem in Zeniško-dobojskem kantonu. Razmere so v drobnem bolj raznolike, kot si je mogoče predstavljati od daleč. Podobno pokaže indeks vitalnosti, ki je pravzaprav količnik med številom živorojenih in umrlih (slika 2). Tudi tu gre za podobno prostorsko diferenciacijo. Ponovno izstopa 10. ali Hercegbosanski kanton, kjer se rodi bistveno manj otrok kot ljudi umre. Posebnost je npr. občina Fojnica, ki ima visok delež mladega prebivalstva, a več smrti kot rojstev. Take posebnosti so bolj izjema kot pravilo in so posledica posebne starostne strukture prebivalstva na nekaterih območjih in posledica dejstva, da smo primerjali le kategoriji prebivalstvo v starosti do 14 let in nad 65 let, ne pa vmesnih kategorij.

Karta 1:
Indeks staranja prebivalstva v Federaciji
BiH I. 2008 (avtor: A. Polšak, 2010).



Vir: Ocena števila prebivalcev F BiH 30. 6. 2008. Mesečni statistični pregled F BiH 10/08. Federalni zavod za statistiko. Sarajevo, oktober 2008. Medmrežje: <http://www.fzs.ba/Bilten1008.pdf> (28. 5. 2010).

Karta 2:
Vitalni indeks prebivalstva Federacije
Bosne in Hercegovine za leto 2008 (avtor:
A. Polšak, 2010).



Vir: Statistički godišnjak F BiH. Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2009 in Statistički godišnjak RS, Banja Luka, 2009.

Sklep in didaktična priporočila

Povzamemo lahko, da je ključno vprašanje obravnave te tematike zanesljivost virov in interpretacija rezultatov. Federacija BiH ima, po podatkih sodeč, bolje organizirano statistično službo (Federalni zavod za statistiko) in zbiranje podatkov, ki jih tudi objavlja na medmrežju. Republiški zavod za statistiko Republike Srbske objavlja bistveno manj gradiv, zato je tudi težje priti do aktualnih in uporabnih podatkov. Poleg obeh regionalnih zavodov pa deluje še osrednja Statistična agencija Bosne in Hercegovine. Ne glede na omejitve smo z analizo statističnega gradiva in literature ugotovili, da so bile migracije v velikem obsegu posledica vojnega pustošenja, po vojni pa ponovno stopajo v ospredje ekonomsko pogojene migracije. Kot drugo ključno ugotovitev navajamo opazno zmanjšanje npravnega prirastka v F BiH in negativno stanje v RS. Kot tretjo ključno ugotovitev pa lahko navedemo sklep, da živi danes na območju BiH okrog pol milijona manj ljudi kot ob zadnjem popisu l. 1991. Večanje števila prebivalstva bo glede na kazalnike vitalnosti počasno tudi v prihodnje, tudi če odmislimo odseljevanje iz države. Kot poseben problem se kaže tudi položaj nacionalnih manjšin, problem, ki gotovo zasluži posebno pozornost, še zlasti ker se z njim povezuje tudi varovanje temeljnih človekovih pravic.

Viri in literatura

1. Bataković, T., D.: Etnički i nacionalni identiteti u Bosni i Hercegovini (XIX-XX vek). Jezik, vera, identitet. Centar za politološka istraživanja. Medmrežje: <http://www.cpi.hr/download/links/hr/6960.pdf> (2. 6. 2010).
2. Imamović, M. 2003: Bošnjački etos: identitet i ime. Prilozi, 32. Sarajevo, str. 315-329.
3. Kukić, S. 2001: Položaj nacionalnih i vjerskih manjina u Bosni i Hercegovini. Politička misao, 3/2001. Zagreb, str. 122-137. Medmrežje: <http://fakultet.fpzg.hr/politicka-misao/DataStorage/Articles/359.pdf> (10. 4. 2010).
4. Mrduljaš, S. 2008: Veličina etničkih prostora u Bosni i Hercegovini (1991.) i njihova podjela po Daytonskome mirovnem ugovoru (1995.). Politička misao, 45, 3-4. Zagreb, str. 221-245.
5. Nurković, S. 2006: Suvremeni socijalno-geografski problemi regionalnog razvoja Bosne i Hercegovine. Annales, 16/2006. Koper, str. 203-212. Medmrežje: http://www.zrs.upr.si/EN/Zaloznistvo/Annales/Annales_Sociologija_16_1/nurkovic%20safet.pdf (10. 4. 2010).
6. Pirjevec, J. 2003: Jugoslovanske vojne 1991-2001. Ljubljana.
7. Polšak, A. 2008: Razvojni problemi kmetijstva v Bosni in Hercegovini in Hrvatski v luči pristopnih pogajanj z EU – primer BiH. Geografija v šoli 17, 3. Zavod za šolstvo: Ljubljana.
8. Rogelj, B. 2008: Geopolitična prihodnost Bosne in Hercegovine. Magistrsko delo: Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 169 str.
9. Stambeni i urbani profil BiH, Slika razaranja, oporavka i razvojnih perspektiva, 2006. Bosna i Hercegovina, Ministrstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sektor za izbjeglice, raseljene osobe i stambenu politiku. Sarajevo, maj 2006. Medmrežje: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/?id=281> (10. 4. 2010).
10. Statistični podatki z medmrežja (sproti navajano).
11. Vasiljević, S. 2005: Etnički odnosi i primjeri pozitivne prakse u Jugoistočnoj Europi. V: Kako potaknuti razvoj na lokalnoj razini. Friedrich Ebert Stiftung – Hrvatska, december 2005. Medmrežje: <http://library.fes.de/pdf-files/bue/ros/kroatien/50251/07.pdf> (10. 4. 2010).